

УДК 930.253:94](477)“1917/1921”

Ю. Г. ПАХОМЕНКОВ, Н. Л. ЮЗБАШЕВА*

**РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ 1917–1921 РОКІВ
НА ПРИДНІПРОВ’Ї В АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАХ**

Проаналізовано інформативні можливості центральних і обласних архівів для дослідження теми українського національного руху та Української революції на території Придніпров’я.

Ключові слова: Придніпров’я; Українська революція; державний архів; архівні фонди.

Упродовж останніх років тема Української революції 1917–1921 рр. привертає увагу широкого кола дослідників. Історіографія щорічно поповнюється десятками статей, монографій, дисертацій, присвячених різним аспектам соціально-політичних, державотворчих, соціокультурних процесів революційної доби. Нові концептуальні підходи при вивченні цього питання вимагають не лише переосмислення уже відомих науці фактів, але й спонукають науковців до пошуку нових джерел, що мають інше інформаційне наповнення. Не в останню чергу це стосується подій Української революції на Придніпров’ї – території зі значними етнонаціональними та соціокультурними особливостями.

Публікації документів радянського часу з історії революції в регіоні готувалися в умовах, що не сприяли висвітленню українського руху. Ці видання ілюстрували радянську концепцію переможної боротьби більшовиків за опанування масами на шляху перетворень пролетарської революції і влади Рад, подолання опору з боку дрібнобуржуазних та націоналістичних партій¹.

Протягом останніх років видано низку документальних збірників та окремих публікацій документів з історії революції та громадянської війни, до яких включено документи центральних і регіональних архівів про розвиток цих процесів на Придніпров’ї. До сучасних здобутків української археографії належать збірники документів і матеріалів: “Українська Центральна Рада”², “Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 р.”³. Серед тематичних збірок документів можна вказати публікацію документів із фонду Олександрівської міської думи, здійснену В. Ткаченком⁴, додатки до монографії В. Лобо-

* Пахоменков Юрій Геннадійович – викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету;

Юзбашева Нонна Леонідівна – начальник відділу інформації та використання документів Державного архіву Дніпропетровської області.

даєва⁵ та ін. Цікавим є виданий в Росії тематичний збірник документів, присвячений махновському руху “Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине 1918–1921”⁶, в якому публікується ряд документів із фондів Держархіву Запорізької області.

У 2016 р. Держархів Дніпропетровської області видав збірник документів та матеріалів з цієї теми⁷. Архівом також підготовлено до видання “Журнали Катеринославської міської думи. Серпень–грудень 1917 р.”⁸.

Мета статі – охарактеризувати основні групи архівних джерел до історії революції 1917–1921 рр. на Придніпров’ї, що зберігаються в українських архівосховищах.

Джерельну базу вивчення та висвітлення зазначеного питання складає широкий масив різних за походженням і функціональним призначенням архівних документів та матеріалів преси. Це, у першу чергу, – документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАГО України), державних архівів Дніпропетровської та Запорізької областей.

Варто відзначити, що цілісних фондів збереглося обмаль. Проте, при цілеспрямованій пошуковій роботі вдається віднайти необхідні документи серед інших. Наприклад, комплекс документів громадських комітетів, губернського та повітових комісарів, партійних і громадських організацій Катеринославської губернії втрачено, але частково нестача компенсується документами фондів сільських та професійних органів і організацій, в яких збереглися копії наказів, циркулярів, матеріалів з’їздів тощо.

Усі на сьогодні виявлені нами архівні документи можна поділити на декілька груп джерел. Першу групу складають документи центральних органів державної влади та управління: закони, універсали, декрети, постанови, що визначали тенденції економічного та суспільно-політичного життя людей у 1917–1921 рр. як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Це – фонди ЦДАВО України: Центральної Ради (Ф. 1115), Ради народних міністрів УНР (Ф. 1063), Ради Міністрів Української Держави (Ф. 1064), Центрального Виконавчого Комітету Рад солдатських, робітничих і селянських депутатів Румунського фронту, Чорноморського флоту і Одеського округу (ЦВК Румчород, Ф. 3156). Зокрема, у фонді ЦВК Румчороду зберігаються протоколи Катеринославської Ради робітничих і селянських депутатів за серпень–листопад 1917 р.⁹. У фондах міністерств освіти УНР (Ф. 2581) та Української Держави (Ф. 2201) відклалися звіти органів місцевого самоврядування про початок українізації шкільної освіти, організацію української гімназії в с. Веселі Терни на Криворіжжі, проведення всеукраїнського з’їзду “Просвіти”, листування з губернським комісаром із народної освіти на Катеринославщині¹⁰. У фондах Міністерства юсти-

ції Української Держави (Ф. 2207) та Міністерства внутрішніх справ Української Держави (Ф. 1216) є документи про стан судочинства на території Катеринославської губернії, листування з місцевими судовими органами про арешти політичних і громадських активістів у регіоні. У фонді Генеральної козацької ради Української Держави (Ф. 3293) зберігся список козаків загону Катеринославського коша “Вільного козацтва”, які брали участь в обороні Києва від військ Муравйова у січні 1918 р.¹¹ Відносно повним є фонд Головної комісії з виборів до Українських Установчих зборів (Ф. 1133), в якому зберігаються журнали та протоколи засідань окружних і повітових комісій. Цікава і до сьогодні маловідома інформація знаходиться у невеликому за обсягом фонді Катеринославської окружної комісії з виборів до Українських Установчих зборів (Ф. 1146). Певний інтерес мають документи фонду Головного управління Генерального штабу УНР (Ф. 1078), зокрема, звіти, телеграми про політичний та військовий стан у Катеринославі та губернії наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. Фонди державних установ УСРР за 1919–1920 рр. малоінформативні не тільки в силу неповного збереження, а й через відсутність місцевих інформаторів; тільки з кінця 1920 р. надходження інформації з місць набуває систематичного характеру. Заслужують на увагу документи фонду Постійної наради з боротьби із бандитизмом при РНК УСРР (Ф. 3204), в якому зосереджено доповіді, статистичні дані про кількість повстанців у повітах, протоколи Катеринославської та Запорізької губернських військових нарад.

До другої групи архівних джерел відносяться документи місцевих адміністративних органів та самоврядування. Це, зокрема, фонди Катеринославського губернського старости УД (Ф. 4541), Катеринославського губернського коменданта УНР (Ф. 2143), Катеринославського повітового коменданта УНР (Ф. 2142), що зберігаються у ЦДАВО України, а також фонди Держархіву Дніпропетровської області: Управління повітових військових комендантів Катеринославського (Ф. Р-3826) та Павлоградського (Ф. Р-4422) повітів, в яких відклалися звіти про політичні настрої, економічні процеси на місцях, документи адміністративного характеру, листування з державними органами.

Інформативними є також документи інших фондів Держархіву Дніпропетровської області. У фонді Катеринославської міської думи (Ф. 469) містяться журнали засідань думи за серпень–грудень 1917 р. Зокрема, цікавою є стенограма дискусії навколо “українського питання”, яке постало перед загальноросійськими партіями після оголошення III Універсалу Центральної Ради¹². Невеликим за обсягом є фонд Нікопольської міської управи (Ф. 836). Документи радянського періоду представлені фондами: Катеринославського губернського ревкому (Ф. Р-299), Амур-Нижньодніпровського виконкому Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (Ф. Р-42), Нікопольського міськревкому

(Ф. Р-4367), виконкому Нікопольської міської Ради (Ф. Р-4098). Певний інтерес мають документи фондів виконкому Катеринославської губернської (Ф. Р-158) та виконкому Катеринославської повітової (Ф. Р-159) Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів: звіти про настрої населення на місцях, відношення до органів радянської влади, поширення української ідеї в масах. До цієї групи належать фонди Павлоградського (Ф. Р-67), Нікопольського (Ф. Р-68) й Новомосковського (Ф. Р-160) повітових виконкомів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. У фондах волосних та сільських правлінь є книги постанов сільських сходів, накази та циркуляри адміністративних органів, у т. ч. комісарів Тимчасового уряду та УНР, повітових старост періоду Української Держави, накази та циркуляри радянських установ, листування з політичними та громадськими організаціями. Серед фондів сільського самоврядування цікавими виявилися фонди Катющинського сільського правління (Ф. 630), Миколайпільського (Ф. Р-2690), Томаківського (Ф. Р-2689), Чумаківського (Ф. Р-43) волосних виконкомів Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. Серед документів Чумаківського волвиконкому виявлено протоколи нарад завідувачів волосних відділів освіти Катеринославського повіту за 1921 р., в яких характеризується діяльність “Просвіти”¹³.

Документи місцевих організацій “Просвіти” збереглися у фондах Томаківського, Миколайпільського волвиконкомів: звіти про діяльність просвітніх організацій, роботу бібліотек, чисельність “Просвіт”, а також плани та заходи політичної кампанії із “завоювання” комуністами цієї досить авторитетної на той час організації. У фонді Миколайпільського волвиконкому зберігся протокол з’їзду “Просвіти” Катеринославського повіту 11–12 липня 1920 р.¹⁴ Не менш цікавими є фонди сільського самоврядування, що зберігаються у Держархіві Запорізької області: Миколайпільського (Ф. 59), Біленського (Ф. 62), Петрово-Строганівського (Ф. 210) волосних правлінь, Розумівського сільського управління (Ф. 72). Так, був знайдений єдиний відомий типографський примірник резолюцій II губернського українського з’їзду (січень 1918 р.)¹⁵.

Серед фондів Держархіву Запорізької області відносно повним є фонд Олександрівської міської думи і управи (Ф. 24). Тут представлені журнали засідань, протоколи зборів, резолюції, листування з іншими організаціями за 1917–1919 рр. В архіві також знаходяться фонди Запорізького губернського (Ф. Р-2) та Запорізького (Ф. Р-27) повітового виконкомів Рад.

Окрему (досить велику) групу становлять фонди Держархіву Дніпропетровської області: Павлоградської (Ф. Р-3374) та Криворізької повітових військових нарад із боротьби з бандитизмом (Ф. Р-3225); Павлоградського (Ф. Р-3321) і Верхньодніпровського повітових військових комісаріатів (Ф. Р-3323); Польового штабу з ліквідації бандитиз-

му при Павлоградській військовій нараді, ст. Синельникове (Ф. Р-3365); штабу Криворізької військової дільниці з боротьби з бандитизмом при Криворізькій повітській військовій нараді (Ф. Р-3746) та ін., де зосереджені документи про повстанський рух на Придніпров'ї в 1920–1921 рр.: тижневі зведення про політичний стан на місцях, протоколи засідань військових нарад, характеристики повстанських загонів, списки амністованих повстанців, офіцерів, зареєстрованих за місцем проживання. Зокрема, у фонді Криворізької повітської військової наради знаходиться емоційно насичений стенографічний звіт про ліквідацію отамана Г. Іванова¹⁶. Документи військових організацій доповнюють матеріали з фондів Катеринославського губкому КП(б)У (Ф. П-1), Павлоградського (Ф. П-6), Новомосковського (Ф. П-73) повітових комітетів КП(б)У, в яких є зведення губернської ЧК, повітових політбюро про суспільні настрої, повстанський та підпільний українські рухи, арешти і розстріли активістів. Наприклад, у повідомленні за жовтень 1920 р. вказувалося на розчарування та апатію серед пролетаріату м. Катеринослава, поширення “петлюрівських” настроїв серед робітників заводів Шодуар, Гантке, Нижньодніпровської залізничної майстерні¹⁷. Відслідковуючи реакцію населення на акти репресій з боку влади, чекісти відмітили і поширення серед робітників Амур-Нижньодніпровська легенди: після масового розстрілу 50 чоловік, який стався 25 серпня 1921 р. у м. Катеринославі, опівночі один із розстріляних воскрес і вилетів із покійницької, при цьому все навкруги залило яскраве світло. Серед міщан поширилися чутки, що комуністи удруге розіп'яли Христа, який зійшов до людей в образі селянина-повстанця¹⁸. У цьому випадку ми маємо унікальне свідчення складання фольклору революційної доби.

Наступну групу джерел становлять документи політичних партій і громадських організацій. Найвагомими серед них, безперечно, є партійні документи, які умовно можна поділити на три різновиди: 1) програмні і статутні документи; 2) документи партійних з'їздів, конференцій, нарад, зборів та поточної діяльності керівних партійних органів; 3) ідейно-теоретичні й агітаційно-пропагандистські документи.

Деякі можливості для аналізу співвідношення партійно-політичних сил на Придніпров'ї, еволюції поглядів партій в національному питанні, участі партій у виборах до Установчих зборів, суспільно-політичних процесах 1917–1921 рр. надають документи, сконцентровані у фондах ЦДАГО України: ЦК КПУ (Ф. 1), єврейських націоналістичних партій і організацій (Ф. 41), ЦК та місцевих організацій УКП(боротьбистів) (Ф. 43), Української партії соціалістів-федералістів (Ф. 44). Щоправда, наповненість фондів неоднорідна, звіти місцевих організацій збереглися, переважно, починаючи з 1920–1921 рр. До групи партійних фондів відносяться також фонди Нікопольської організації “Паолей-Ціон” та губкому Української комуністичної партії¹⁹.

У фонді Катеринославського повітового комітету Всеросійської селянської спілки²⁰ є стенограми і звіти про проведення повітових і підготовку губернських селянських з'їздів, участь селян Катеринославської губернії в Українській революції, підготовку виборів до Установчих зборів.

Окрему групу архівних джерел складають достатньо інформативні фонди підприємств і організацій. У фонді Ради гірничо-промисловців Півдня України (Ф. 2161), що зберігається в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (ЦДІАК України), можна знайти дані про промисловий розвиток краю, статистично-економічні огляди Катеринославської губернії. У фонді Міністерства праці Української Держави (ЦДАВО України)²¹ відклалася інформація про виробництво основних видів продукції, кількість підприємств України та робітників на них, чисельність населення, ціни на основні продукти у регіонах тощо.

Одним із недостатньо вивчених залишається питання демографічних змін у регіоні напередодні та під час революції. Повних даних про чисельність населення, його зміни за національним, територіальним розподілом в архівосховищах України не виявлено. Проте, залучаючи можливості різних фондів, можна дати наближену до реальності відповідь на це питання. Наприклад, дані про чисельність населення Придніпров'я за результатами сільськогосподарського перепису 1917 р. та переписів початку 1920-х років, знайдені нами у фондах ЦДАВО України: Державного видавничого об'єднання України (Ф. 177), Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР (Ф. 5).

Відомості до характеристики соціально-економічних проблем регіону містяться у фондах заводу Південноросійського-Дніпровського товариства с. Кам'янське, Катеринославської повітової землевпорядної комісії²²; заводських комісій, установ і підприємств Олександрівська за 1917–1921 рр.²³

Інформація про суспільно-політичні процеси в регіоні виявлена у фондах Держархіву Дніпропетровської області: Управління Катерининської залізниці (Ф. 566), Покровської поштово-телеграфної контори (Ф. 670). Зокрема, серед документів залізниці знаходиться інформація про організацію Всеукраїнського з'їзду залізничників у Харкові, Катеринославського коша "Вільного козацтва"²⁴.

Додаткові дані про перебіг подій революції можна отримати зі спогадів учасників революції. Незважаючи на суб'єктивний характер мемуарів як історичних джерел, вони наповнюють сухі факти інших документів емоційними рисами, дозволяють побачити події очима сучасників. У фондах ЦДАГО України зберігаються спогади учасників революції в Україні (Ф. 459) і колекція документів діячів більшовицької партії і радянської держави (Ф. 439). Велика група спогадів безпосередніх учасників революції була накопичена упродовж 1920-х років

іспартами. Зокрема, у фонді Дніпропетровського Іспарту (Ф. П-24) зберігаються змістовні спогади керівників і активістів РСДРП(б) у Катеринославі – С. Гопнер, В. Аверіна, І. Амосова, М. Равича та ін., свідчення учасників революційних подій у Павлограді, в с. Солоному, на Криворіжжі та ін.

Інтерес представляють невідредаговані і не призначені для публікації стенограми засідань учасників революції, під час яких згадувалися події. Спогади учасників Української революції на Придніпров'ї частково збереглися у документах слідчих справ, а також у фондах емігрантського періоду (ЦДАВО України). Цікава добірка спогадів повстанців увійшла до збірника “Спогади студентів академії”, підготовленого у Господарчій академії у Подєбрадах (Ф. 3795), в якому представлені спогади М. Носика про боротьбу за відновлення влади УНР наприкінці 1918 р. у Катеринославі²⁵; О. Кошеля про повстанський загін отамана Чайківського на Запоріжжі в 1919 р.²⁶; М. Гайдака про переправу Катеринославського коша через Дніпро у районі с. Вовниги²⁷ та ін.

Серед особових справ студентів та викладачів академії знаходяться документи І. Труби, учасників українського військового руху на Придніпров'ї І. Гнойового, В. Савенко, В. Семеніва, Г. Гордієнка, М. Білуса та ін. Додаткову інформацію дають приватні листи, що зберігаються в особових фондах ЦДАВО України. Так, листи І. Труби, в яких наводяться подробиці національних процесів у регіоні, виявлені у фондах М. Шаповала (Ф. 3563), Ю. Магалецького (Ф. 3996). У фонді Ю. Магалецького знайдена невідома раніше автобіографія І. Рудичева, одного з активістів українізації військових частин у Катеринославі²⁸. З певними заувагами до цієї групи джерел можна віднести фонди, в яких відклалася інформація біографічного характеру: судово-слідчі документи, листування, агентурні дані, звіти, рапорти й повідомлення жандармсько-поліцейських органів Російської імперії та радянської України, що зберігаються у фонді Катеринославського губернського жандармського управління²⁹.

Цінний матеріал надають справи слідства радянського періоду, зібрані у фондах Катеринославського³⁰ та Запорізького³¹ губернських революційних трибуналів; слідчих комісій при Катеринославській губернській раді депутатів за 1918 р.; юридичному відділі Нікопольської міської ради депутатів, Нікопольської міської ЧК за 1919 р.³² Зокрема, у фонді Катеринославського революційного трибуналу нами виявлені слідчі справи міського голови м. Катеринослав у 1917–1919 рр. В. Осипова; повстанського отамана Д. Буца; повстанців та військовиків армії УНР Т. Чуприни, П. Кибенка та ін. Відомості біографічного характеру можна отримати зі справ репресованих активістів українських громадських, політичних, освітніх, військових організацій часів Української революції – Ф. Сторубля, В. Строменка, П. Дробота, Р. Скирка, І. Чорнорота, І. Семергія та ін.

Важливим джерелом при дослідженні подій революції залишається газетна періодика. Більшість збережених газет сконцентрована у відділі газетних фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України. До колекції газетного фонду бібліотеки входять партійні, громадські, просвітні видання Катеринославщини: “Вісник т-ва “Просвіта” у Катеринославі”, “Степ”, “Січ”, “Голос робітника”, “Республіканець”, “Повстанець”. Окремі газети зберігаються в бібліотеках обласних архівів та музеїв. Так, у красзнавчому відділі Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов’янських Кирила і Мефодія зберігаються губернські видання: “Екатеринославская земская газета”, “Народная жизнь” за 1917 р., неповні комплекти бюлетенів губернського виконкому громадських організацій, катеринославської міської газети “Придніпровський край”. У бібліотеці Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького є “Известия Екатеринославского городского самоуправления” за 1918 р., газети “Наше слово” за 1919 р., “Боротьба” (орган Катеринославського губкому УКП(боротьбистів).

Певні можливості для вивчення революційного процесу в регіоні надають фонди історичних музеїв. Зокрема, Дніпропетровський національний історичний музей зберігає документи Української військової ради 228-го запасного пішого полку, колекцію плакатів 1917–1920 рр. Інтерес становлять особові фонди Д. І. Яворницького (Ф. 10) і А. С. Сиявського (Ф. 23).

Таким чином, проведений огляд документів архівних фондів про розвиток Української революції на Придніпров’ї доводить, що, незважаючи на неповноту документів, у дослідників залишається можливість для вивчення цієї теми. Неупереджений підхід при роботі з усім комплексом джерел дозволяє робити виважені узагальнення, об’єктивно оцінювати хід історичного процесу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

¹ За власть Советов: сб. док. и восп. о борьбе трудящихся за установление и упрочение Советской власти на территории Запорожской области в 1917–1920 гг.. Запорожье, 1957. 280 с.; Українська РСР в період громадянської війни: зб. док. і матеріалів. У 3-х т., 4 кн. Київ, 1967. 912 с.; Гражданская война на Екатеринославщине (февраль 1918–1920 гг.): док. и материалы. Днепропетровск, 1968. 357 с.

² Українська Центральна Рада: док. і матеріали. У 2-х т. Т. 1: 4 березня–9 грудня 1917 р. Київ, 1996. 591 с.

³ Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 р.: док. і матеріали. Київ, 2003. 1024 с.

⁴ *Ткаченко В. Г.* Олександрівськ на зламі епох: документи і матеріали. Південь України ХХ ст.//Записки науково-дослідницької лабораторії історії Південної України ЗДУ. Запоріжжя, 1999. Вип. 1(4). С. 7–36.

⁵ *Лободаєв В. М.* Революційна стихія. Вільнокозачий рух в Україні 1917–1918 рр. Київ, 2010. 672 с.

⁶ Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине 1918–1921: док. и материалы/Серия: Крестьянская революция в России. 1902–1922 гг.: док. и материалы. Москва, 2006. 1000 с.

⁷ Українська революція 1917–1921 рр. на Придніпров'ї: зб. док. і матеріалів/Державний архів Дніпропетровської області. Дніпро, 2016. 372 с.

⁸ Журнали Катеринославської міської думи. Серпень-грудень 1917 р."/Державний архів Дніпропетровської області. Дніпропетровськ, 2012 (сигнальний примірник).

⁹ ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 3156. Оп. 1. Спр. 38.

¹⁰ Там само. Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 24.

¹¹ Там само. Ф. 3293. Оп. 1. Спр. 4.

¹² Держархів Дніпропетровської обл. (Державний архів Дніпропетровської області). Ф. 469. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 177–193.

¹³ Там само. Ф. Р-43. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 15–15зв.

¹⁴ Там само. Ф. Р-2690. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 82–83.

¹⁵ Держархів Запорізької обл. (Державний архів Запорізької області). Ф. 210. Оп. 2. Спр. 3. Арк. 75, 174, 273.

¹⁶ Держархів Дніпропетровської обл. Ф. Р-3225. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 43–45.

¹⁷ Там само. Ф. П-1. Оп. 1 (дод.). Спр. 6. Арк. 9.

¹⁸ Там само. Арк. 118зв.

¹⁹ Там само. Ф. 705, Ф. П-8.

²⁰ Там само. Ф. 831.

²¹ ЦДАВО України. Ф. 2857.

²² Держархів Дніпропетровської області, Ф. 463, 65.

²³ Держархів Запорізької області, Ф. 30, 46, 47, 141, 154, 158, Р-1221.

²⁴ Держархів Дніпропетровської обл. Ф. 566. Оп. 1 (дод.). Спр. 4. Арк. 2.

²⁵ ЦДАВО України. Ф. 3795. Оп. 5. Спр. 78. Арк. 255–261.

²⁶ Там само. Ф. 3795. Оп. 5. Спр. 78. Арк. 224–228.

²⁷ Там само. Арк. 600–601.

²⁸ Там само. Ф. 3996. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 45–54.

²⁹ ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ). Ф. 313.

³⁰ Держархів Дніпропетровської обл. Ф. Р-1785.

³¹ Держархів Запорізької обл. Ф. Р-1241.

³² Держархів Дніпропетровської обл. Ф. Р-1481, Ф. Р-3608, Ф. Р-4082.

The article deals with the informative potential of the documents of central and regional archives for researching of Ukrainian national movement and revolution on the Dnipro Region.

Key words: Dnipro Region; Ukrainian revolution; the State Archives; the archival records.